

DE MOLLUSKEN VAN HET WEERTERBOS

J. Hannen, Marktstraat 1, 6049 BA Herten

Voor zover bekend is het Weerterbos nooit goed onderzocht op slakken. Vandaar dat de Mollusken Studiegroep Limburg tijdens het weekend van 9 en 10 juni 2002 geprobeerd heeft een eerste overzicht te verkrijgen van de slakkenfauna. Het gebied is echter te groot om in één weekend gebiedsdekkend op slakken te kunnen inventariseren. Bovendien is het noodzakelijk om afwisselend door het jaar te zoeken, daar sommige soorten in juni nog niet volwassen zijn. Door gedurende het weekend gevarieerde locaties te kiezen, is getracht een globale indruk van de aanwezige mollusken te krijgen, waarvan hier de resultaten worden gepresenteerd.

GBIEDSINFORMATIE

De bodem van de gebieden waar gezocht is, heeft een zeer wisselende samenstelling. Zo liggen er bij het Maarhezeveld dekzandruggen, welke meer naar de lagere delen overgaan in lemigere afzettingen. Dit gaat gepaard met allerlei gradiënten tussen hoge, droge en meestal dus voedselarme gronden naar lage, natte en voedselrijkere gronden (GERATS, 2002). Op de voedselrijkere gronden zijn meer soorten mollusken aangetroffen. Voor een verdere beschrijving van het gebied wordt verwezen naar GERATS (2002).

METHODE

Voor het onderzoek zijn verscheidene methodes gebruikt. De eerste en meest voor de hand liggende methode is het zoeken op bomen, struiken en kruiden. Vooral het draaien van stenen en op de grond liggende takken en hout is van belang.

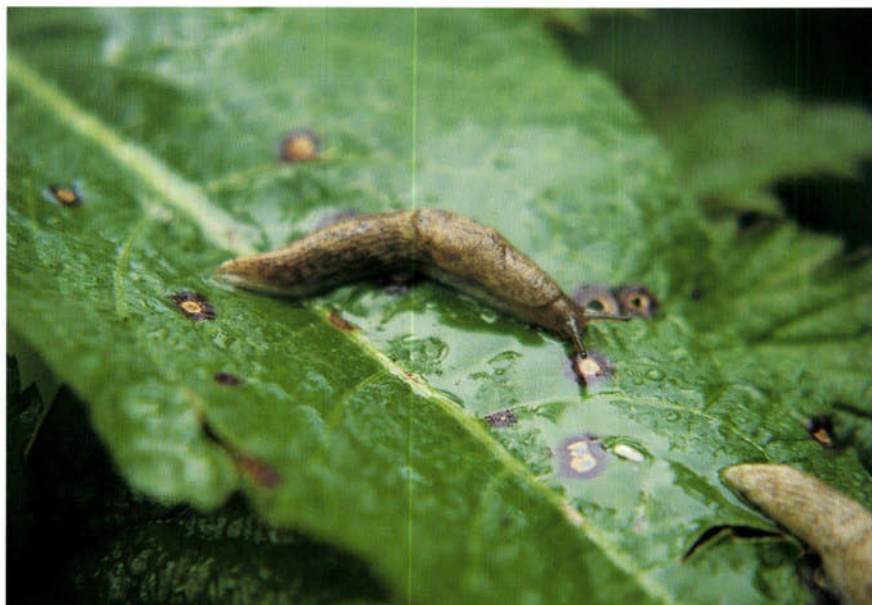
Een andere methode is het nemen van grondmonsters. Op verschillende locaties is dit gedaan. De grondmonsters worden thuis uitgezeefd waarbij de aangetroffen soorten onder een binoculair worden gedetermineerd. Tot slot de "natte krant methode". Vooraf-

gaand aan het weekend zijn eerder in de week kranten uitgelegd op verschillende plaatsen en met water bevochtigd. Slakken uit de buurt kruipen daar overdag graag onder. Vooral wanneer de omgeving droger is werkt deze laatste methode goed. Deze laatste methode is een meer afgeleide vorm van het zoeken onder stenen.

ONDERZOCHE DEELGEBIEDEN

We beperken ons hier tot het beschrijven van de onderzochte deelgebieden. De gebieden in de tabel zijn genummerd en worden door middel van een korte beschrijving hier voorgesteld.

- 1 174,46-174,48x369,00-369,03 - Loofbos in Hugterbroek, met Dalkruid (*Maianthemum bifolium*) en lokaal Moeraszegge (*Carex acutiformis*), Elzenzegge (*Carex elongata*) en Gele lis (*Iris pseudacoris*). Hier is een groot grondmonster genomen op de hoek Hugterbroekdijk en provinciegrens.
- 2 174,7x369,2 - Populierenbos (*Populus spec.*) met lokaal overwegend Gewone es (*Fraxinus excelsior*). Veel Gewone engelwortel (*Angelica sylvestris*), Gele lis en Blaaszegge (*Carex vesicaria*) is aanwezig. Onder de Essen was veel mos in de onderlaag aanwezig alsmede een poeltje.
- 3 174,8x369,1 - Populieren op een weinig/natte bodem met diverse afwaterings-slootjes, bijna geheel begroeid met Oeverzegge (*Carex riparia*) en rondom Riet (*Phragmites australis*).
- 4 174,03-174,10x368,31-368,38 - Rommeltbosje in het Hugterbroek op de Grashutdijk, met veel puin (baksteen, raster en dergelijke) en weinig onderbegroeiing onder Gewone vlier (*Sambucus nigra*) en Zwarte els (*Alnus glutinosa*). Er is gezocht onder stenen, bladeren en hout.
- 5 174,17x368,57 - Tussen gemetselde banken in deze kapel, in het Hugterbroek op de Grashutdijk op de knieën gezeten om een bodemonster te nemen.

FIGUUR 1

De Akker-aardslak (*Deroceras reticulatum*) een gewone soort uit sterk eutrofe gebieden, is in het Weerterbos niet aangetroffen (foto: S. Keulen).

TABEL I

Waargenomen slakkensoorten in het Weerterbos tijdens het inventarisatie weekend van 9 en 10 juni 2001 (X = aanwezig, de deelgebieden worden in de tekst beschreven; 13: betreft overige waargenomen soorten in het Weerterbos).

		Deelgebied: 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13											
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam												
Bruine blindslak (figuur 4)	<i>Aegopinella nitidula</i>			X									
Vijvermossel	<i>Anadonta anatina</i>					X							
Gewone wegslak	<i>Arion ater rufus</i>	X	X		X		X	X		X	X		
Egel-wegslak	<i>Arion intermedius</i>		X	X	X					X			
Bos-wegslak	<i>Carinarion silvaticus</i>				X							X	
Plompe dwergslak	<i>Carychium minimum</i>			X									
Witgerande tuinslak	<i>Cepaea hortensis</i>		X									X	X
Gewone tuinslak	<i>Cepaea nemoralis</i>		X	X							X		X
Glanzende agaathoren (figuur 5)	<i>Cochlicopa lubrica</i>		X	X	X					X	X	X	
Kleine akkerslak	<i>Deroceras laeve</i>									X			
Zuidelijke akkerslak	<i>Deroceras panormitanum</i>				X								
Gevlekte akkerslak	<i>Deroceras reticulatum</i>				X							X	
Gladde tolslak	<i>Euconulus fulvus</i>	X			X				X	X	X		
Gewone poelslak	<i>Lymnaea stagnalis</i>												X
Ammonshorentje	<i>Nesovitrea hammonis</i>	X	X	X						X			
Look-glansslak	<i>Oxychilus alliarius</i>				X			X	X				
erwtmossel	<i>Pisidium spec</i>			X									
Posthorenslak	<i>Planorbis corneus</i>												X
Dwergpuntje	<i>Punctum pygmaeum</i>			X									
Moeraspoelslak	<i>Stagnicola palustris</i>			X									
Langwerpige barnsteenslak	<i>Succinea oblonga</i>									X			
Gewone barnsteenslak	<i>Succinea putris</i>		X	X			X		X	X	X	X	
Gewone haarslak	<i>Trichia hispida</i>				X	X			X				
Doorschijnende glasslak	<i>Vitrina pellucida pellucida</i>		X										
Donkere glimslak	<i>Zonitoides nitidus</i>		X							X	X	X	

- 6 174,57x368,21 - Oude Graaf; de mosselkleppen in het op de oever geworpen baggermateriaal zijn verzameld.
- 7 175,48-175,90x368,00-368,23 - Onverhard pad van de Daatjeshoeve naar het Koolespeelke richting slootje; bij het slootje enkele meters naar rechts het veegpad bekeken.
- 8 173,73x367,63 - Bosrand bij Grote ven met veel Riet. In de vegetatie gezocht.
- 9 174,87x366,90 - Hooilandjes met Gladde witbol (*Holcus mollis*), Kale jonker (*Cirsium palustre*), Biezenknoppen (*Juncus conglomeratus*) en veel opslag van Ratelpopulier (*Populus tremula*), gezocht in de vegetatie.
- 10 173,9-174,1x366,4 - Grasland langs de Oude Graaf met onder andere veel Biezenknoppen en Kale jonker en in het midden een poeltje. Hier is tussen de vegetatie en op natte schuilplekken gezocht: eveneens zijn enkele meters van het bosrandje van het nabij gelegen loofbos bekeken.
- 11 174,7x367,1 - Kapvlakte met Grove den (*Pinus sylvestris*) en met veel Kale jonker, Biezenknoppen en Hennegrass (*Calamagrostis canescens*). Er is hier en daar onder takken en stronken en op de vegetatie gekeken.
- 12 173,45x365,84 - Bij wegrestaurant de Wildenberg langs de autoweg, in het bloemperkje gezocht.

DE RESULTATEN

De gevonden slakken zijn kenmerkend voor voedselarme gebieden. Soorten uit sterk eutrofe gebieden als de Behaarde slak (*Trichia hispida*) en de Akker-aardslak (*Deroceras reticulatum*) (figuur 1) zijn zelfs niet gevonden. Uit deze streek zijn drie soorten ooit eerder gevonden, de Gewone wegslak (*Arion ater rufus*), het Tolkslakje (*Euconulus fulvus*) en het Boerenknoopje (*Discus rotundatus*) (GITTENBERGER *et al.*, 1970). Op de twaalf onderzochte locaties zijn 23 soorten gevonden, waaronder zes naaktslakken (tabel I). Alhoewel er tijdens dit weekend een veelvoud aan soorten werd vastgesteld, vallen de resultaten vergeleken met andere gebieden toch enigszins tegen. Van enkele kenmerkende soorten worden hierna enige bijzonderheden vermeld.

De meest voorkomende soort in het Weerterbos is de Gewone barnsteenslak (*Succinea putris*). Deze maakt, door zijn zeer algemene aanwezigheid, het eerste deel van zijn Nederlandse naam in het Weerterbos volledig waar. De soort werd soms uit de netten gehaald als bijvangst bij de deelnemers die zweefvliegen verzamelden. De naam barnsteenslak duidt op de kleur van het huisje welke op barnsteen, een fossiele hars van naaldbomen, lijkt. Het is een soort van vochtig

plaatsen, langs sloten, in moerassen en in vochtig grasland. Het dier is veel in het gras te vinden met exemplaren van verschillende grootte. Het maakt echter niet uit in welk stadium deze wordt gevonden, deze slak valt op doordat het dier niet geheel in zijn huisje past. Tot dezelfde familie behoort de Langwerpige barnsteenslak (*Succinea oblonga*). Deze soort wordt op een enkele plek gevonden en is minder strikt gebonden aan het water. Zeer opmerkelijk is het voorkomen van de Look-glansslak (*Oxychilus alliarius*). Deze slak werd in 1978 door Wim Maassen in Herten voor het eerst in Midden-Limburg gevonden (CLERX, 2000). Sindsdien duikt deze soort steeds meer op. De slak wordt Look-glansslak genoemd, vanwege het glimmend huisje en de lookgeur die het dier bij aanraking afgeeft. Dit laatste zou te maken hebben met verdediging tegen predatoren zoals egels.

De naaktslakken vormen een kwart van alle gevonden soorten. Opvallend uit het Weerterbos is de donkere vorm van de Gewone wegslak (*Arion ater rufus*) (figuur 2). Naaktslakken benoemen op kleurkenmerken is moeilijk, zeker bij deze soort, die zowel wit, rood als zwart kan zijn. Dit blijkt ook uit de Latijnse naam; *ater* betekent dofzwart, *rufus* betekent bruinrood. In het Weerterbos is vooral de zwarte vorm ge-

FIGUUR 2

De Gewone wegslak (*Arion ater rufus*) is maar op één plaats gevonden in zijn rode kleur, overheersend zijn de donkere vormen (foto: S. Keulen).

vonden, slechts op één plek in het broekbos is de rode vorm aangetroffen. De zwarte vormen komen vaker voor op armere grond. In het broekbos waar het blad van de populieren al zijn verrijkende werking heeft verricht wordt bovenstaande bewering bevestigd. De Gewone wegslak heeft een voorliefde voor cultuurland en leeft dus vaak in de menselijke omgeving. Door de geweldige lengte van maar liefst 12 centimeter is het dier niet snel over het hoofd te zien. Tot dezelfde familie hoort het subgenus *Carinarion*. Deze familie heeft in Nederland twee vertegenwoordigers, die oppervlakkig bekeken moeilijk te onderscheiden zijn. Aanvankelijk dacht de werkgroep een Grauwe wegslak (*Carinarion circumscriptus*) te hebben gevonden maar thuis, na enig preparaatwerk, bleek dit toch de Boswegslak (*Carinarion sylvaticus*) te zijn. Beide soorten hebben een rij lichtere en smallere huidtuberkels op het midden van de rug, die vaak als een lichter streepje zichtbaar zijn. De Boswegslak heeft een voorkeur voor schaduwrijke bossen en bloemperken, terwijl de Grauwe wegslak in veel meer uiteenlopende terreinen voorkomt. Het onderscheid met de Boswegslak is in Nederland pas 30 jaar bekend, waardoor goede habitatgegevens nog niet goed bekend zijn. De laatste soort naaktslak die hier genoemd wordt, is een recente emigrant. Het betreft de Zuidelijke aardslak (*Deroceras panormitanum*) (WINTER, 1980). Deze soort is pas sinds 1969 uit Nederland bekend, gevonden door J.P.M. Clerx (WINTER, 1980). Deze slak is ook bij het "rommelbosje" bij de Grashut gevonden, evenals de meeste andere naaktslakkensoorten. De Zuidelijke aardslak is sterk in opmars, vooral in de omgeving van menselijke nederzettingen. Behalve de in de tabel opgenomen soorten waterslakken zijn ons nog enkele waterslakken getoond tijdens de afsluiting van het weekend. Het betreft de Posthorenslak (*Planorbis corneus*) en de Gewone poelslak (*Lymnaea stagnalis*).

FIGUUR 3

Een verzameling "gekraakte woningen" door een lijsterachtige van de Gewone tuinslak (*Cepaea nemoralis*) (foto: S. Keulen).

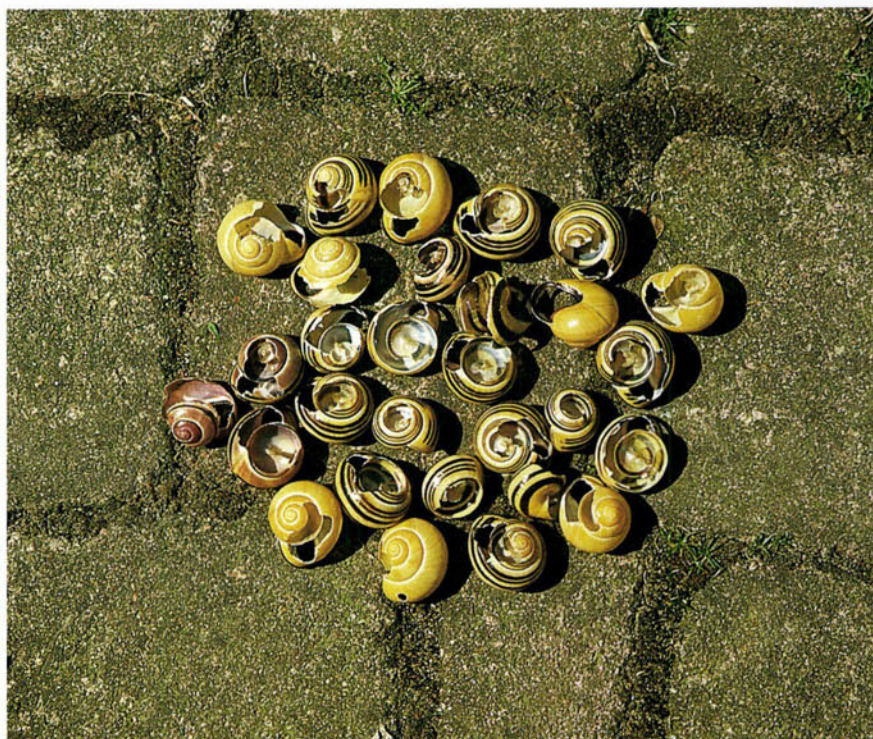

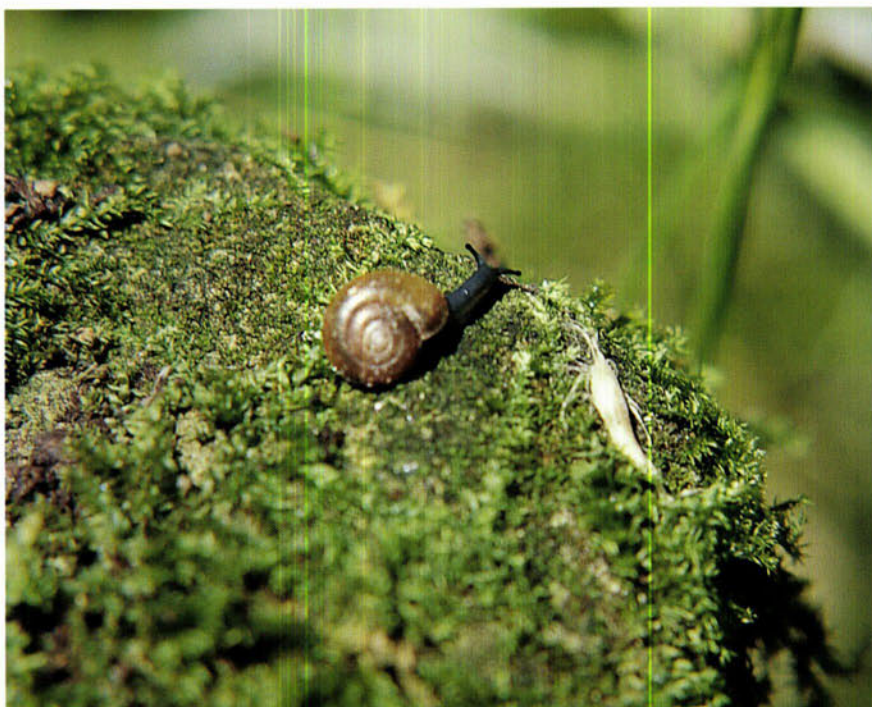
Verder moeten nog de grote huisjesslakken worden genoemd, namelijk de Gewone tuinslak (*Cepaea nemoralis*) en de Witgerande tuinslak (*Cepaea hortensis*). De Witgerande tuinslak komt in Limburg veel meer voor dan in de rest van Nederland, terwijl de Gewone tuinslak weer juist in de rest van Nederland veel algemener is (GITTENBERGER, 1984). In het Weerterbos zijn beide soorten gevonden, soms letterlijk naast elkaar. Ze zijn vaak makkelijk te vinden in zogenaamde "lijster-

smidsen" (figuur 3); plekken rond een steen of hout, waar lijsterachtigen slakkenhuisjes kapot slaan en leeg eten.

CONCLUSIE

Het gebied is vrij arm aan slakkensoorten. Het aantal individuen van sommige soorten is echter redelijk, zeker gezien de vele lijster-

FIGUUR 4

Deze Bruine blindslak (*Aegopinella nitidula*) is karakteristiek voor het nattere populierenbos (foto: S. Keulen).

smidsen. Het natte karakter van het gebied komt naar voren door de talrijke Gewone barnsteenslak die praktisch door het hele onderzoeksgebied in grote aantallen voorkomt. Naast enkele typische bossoorten komen er ook enkele soorten voor die menselijke beïnvloeding verraden, met name rond de Grashut. Heel opvallend is dat één soort juist niet is aangetroffen namelijk het Boerenknoopje (*Discus rotundatus*), terwijl deze slak in Nederland als zeer algemeen geldt (GITTENBERGER *et al.*, 1984).

DISCUSSIE

De oppervlakte aan dennenaanplant zou voor slakken iets mogen afnemen. Te veel rommelen met de bodem is echter niet gewenst. Het duurt namelijk lang voordat een, met grond afgevoerde slakkensoort het gebied weer kan herkoloniseren.

DANKWOORD

Allereerst dank aan John Clerx die mijn tekst

heeft gecorrigeerd. Dank aan Stef Keulen voor de door hem beschikbaar gestelde foto's. Verder ook aan de overige leden van de werkgroep voor het aandragen van vondsten. Jacob van der Weele verzamelde bij de Oude Graaf voor ons de mosselkleppen.

SUMMARY

THE LAND SNAIL FAUNA OF THE WEERTERBOS AREA

In June 2001, the Limburg Mollusc Study Group took part in a field survey weekend organised by the Natuurhistorisch Genootschap. We visited twelve locations in the Weerterbos area, representing various types of biotope. A total of 25 mollusc species were found, including 9 slugs. Compared with similar woods, these preliminary results in the Weerterbos are somewhat poor. On the other hand, this weekend survey did add to the list of snails provided in the literature (GITTENBERGER *et al.*, 1970).

LITERATUUR

- CLERX, J.P.M., 2000. *Oxychilus allianus* in opmars in Midden-Limburg. Correspondentieblad Nederlandse Malacologische Vereniging 313: 48.
- GERATS, R., 2002. Het Weerterbos. Historische achtergronden die richtinggevend zijn in het beleid, inrichting en beheer. Natuurhistorisch Maandblad 91 (12): 263-269.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & T.E.J. RIPKEN, 1970. De landslakken van Nederland. Natuurhistorische Bibliotheek KNNV 37, Amsterdam.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & T.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland, 2e druk. Natuurhistorische Bibliotheek K.N.N.V. 37, Amsterdam.
- WINTER, A.J. DE, 1980. Over het voorkomen van *Boetgerilla pallens* Simroth en *Deroceras panormitanum* (Lesson & Pollonera) in Nederland. Correspondentieblad. Nederlandse Malacologische Vereniging 219: 1547-1551.

FIGUUR 5

De Glanzende agaathoren (*Coclicopa lubrica*) komt in verschillende natte biotopen voor. Door zijn opvallend glimmend huisje is hij gemakkelijk te vinden (foto: S. Keulen).